

ISSN 1302 - 1261

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
1974 - 1999

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT/VOLUME: 1
SAYI/NUMBER: 2

Mayıs
1999

OKUMUS KİTAPLIĞI

Dr. Salih OKUMUŞ

No: _____

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ

Çilt 1/Sayı 2/Mayıs 1999

Sahibi

Prof. Dr. Şan ÖZ-ALP
Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü

Editör

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN
Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN
Doç. Dr. Mustafa TURAN
Doç. Dr. Ali TORUN
Yard. Doç. Dr. Özer YILMAZ
Yard. Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Teknik Kurul

Yard. Doç. Dr. Celal DEMİR
Arş. Grv. Erol MUTLU
Arş. Grv. Salih OKUMUŞ

Haberleşme ve Koordinasyon

AKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi
Ali Çetinkaya Kampüsü
Afyon

Tlf: (272) 214 20 65

Yönetim Merkezi

Ordu Bulvarı, 03 200
AFYON

Tlf: (272) 214 19 02

Fax: (272) 214 12 11

AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, hakemli, disiplinler arası akademik bir dergidir.

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN	XIX. Yüzyılda Fransa'dan Kitap, Âlât ve Edevât Celbi.....7-25
Doç. Dr. Mustafa TURAN	Cumhuriyet Döneminde İki Deneme: Siyasi Müsteşarlıklar ve Müstakil Grup.....27-42
Yard. Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	Türkiye Selçuklular-Memluk Münasebetleri (1250-1277).....43-61
Arş. Grv. Muharrem DÖRDÜNCÜ	Gagauzların Menşei Hakkında İleri Sürülen Görüşler.....63-70
Arş. Grv. Mustafa GÜLER	Afyon Karahisar'da Eski Mezarlıklar ve Geriye Kalanlar.....71-89
Arş. Grv. Mehmet GÜNEŞ	XIX. Yüzyıl Başlarında Afyon'da Fiyatlar (1806-1830).....91-106
Okt. Naci ŞAHİN	XIX. Yüzyılın İlk Yarısında (M. 1844-1849) Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda Vergi Düzeni İle İlgili Uygulamalar.....107-122
Yard. Doç. Dr. Fatma K. YILMAZ	Datça Yarımadası'nda Doğal Ortam Turizm İlişkileri.....123-138
Doç. Dr. Ali TORUN	Dede Korkut Destanlarında Kadın Hakkındaki Telakkiler ve Bunun Eski Türk Kültüründen Taşdığı İzler.....139-153
Yard. Doç. Dr. Celal DEMİR	Türk Eğitim Sisteminde Zorunlu Temel Eğitimin Tarihi Gelişimi.....155-170

İLK HİKÂyecİLERİMİZDEN EMİN NİHAD BEY ve MÜSÂMERET-NÂME ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Salih OKUMUŞ*

Tanzimatla birlikte edebiyatımıza giren nev'ilerden biri de hikâye ve romandır. Tercümelerle başlayan bu nev'i; Ahmed Mithad'ın "Letaif-i Rivayet" ve Emin Nihad'ın "Müsâmeret-nâme" si ile ilk yerli ürünlerini vermiştir.

Geleneğimizde eski ve önemli bir yere sahip olan hikâyeler Türklerin İslamiyeti kabulünden önceki devirlere kadar gider. Bu devirlerdeki destanlar ve Şamanist ozanların söyledikleri manzum ve mensur eserler, bu türün ilk örnekleri olarak düşünülebilir.

İslamiyetten sonra ise, Dede Korkut'tan başlayarak içine; Hint, İran, Arap gibi doğu ve islam unsurlarının karıştığı halk hikâyeleri ile divan edebiyatının manzum ve sembolik mesnevi tarzı hikâyelerini de ilâve etmek yerinde olur.

Modern Türk hikâyesinin başlamasında hiç şüphesiz tercümenin rolü büyük olmuştur. Herşeyden önce, batının o zamana kadar aşına olmadığımız birtakım meseleleri gündeme gelmiştir. İkinci olarak da tercümeler, eski inşa tarzını zorlayarak nesir diline daha bir rahatlık getirmiştir.

Avrupa hikâyelerinin bu tür tesirlerine yerli klasik unsurların da eklenmesiyle, ilk hikâye denemeleri 1870-1875 yılları arasında görülür. Bunlardan, ilki A.Mithat Efendî'nin "Letaif-i Rivayet" adlı hikâyesinin ilk beş cüz'üdür. Modern Türk hikâyesinin ikinci önemli hikâyesi de, Emin Nihad Bey'in "Müsâmeret-nâme" adlı eseridir. (1871-1875)

Emin Nihad Bey'in hayatı hakkında bir tek kaynak dışında hiçbir bilgiye sahip değiliz. Elîmizde, daire arkadaşı olduğu anlaşılan Yusuf Neyyir adında birinin "Gülzâr-ı Hayal" (1289/ "1873") adlı hikâyesinin başına yazdığı bir "takriz" mevcuttur.¹ Yazarın son kitabı

* Arş.Gör., AKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Neyyir, Yusuf., *Gülzâr-ı Hayal*, A. Mithad Matbaası, İstanbul, 1289/1873

Nihat Sami Banarlı, "Resimli Türk Edebiyatı" adlı eserinde, Tanzimat Edebiyatında hikâye ve roman konusunu işlerken, Müsâmeret-nâme'yi de ilk telif hikâyeler arasında saymaktadır.³

Cevdet Kudret, "Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman" adlı eserinde, Müsâmeret-nâme'ye, "Emin Nihad" başlığı altında kısa bir bölüm ayırmıştır.⁴

Yazarın hayatı ve eserleri ile ilgili kısa bilgiler vererek başlayan bu bölümün devamında, Müsâmeret-nâme ile ilgili kısa bir tahlil de verilir. Burada Emin Nihad'ın hikâyeleri ile klasik ve halk hikâyeleri arasındaki benzerlikler anlatılır. Son olarak Müsâmeret-nâme içinde yer alan iki hikâyeden örnek parçalar sunulur.

Mehmet Kaplan, "Yol Mecmuası" nda "Binbaşı Rifat Bey in Sergüzeşti" üzerine kısa bir incelemede bulunmuştur.⁵

Bu konuyla ilgili önemli çalışmalardan biri de M.İsmet Uzun'un "Gece Hikâyeleri" ⁶ adıyla yayınladığı eseridir. Eser, Müsâmeret-nâme'nin 1.,5., ve 7. hikâyelerini sadeleştirerek hazırlanmıştır. M.Uzun bu çalışmasında, önce Batı'da ve bizde roman-hikâyenin doğuşunu anlatmış, ardından Emin Nihad Bey ve eseri üzerinde bilgiler vermiştir. Yazar, eser hakkında bilgi verirken, 12 ciltten oluşan 7 hikâyenin özetini vermiş, bir de eseri genel olarak tanıtmıştır.

Müsâmeret-nâme'ye dair ulaşabildiğimiz son çalışma Orhan Okay tarafından yapılmıştır. Okay, "Tanzimat Edebiyatı" ⁷ adlı ders notlarında "Müsâmeret-nâme" başlığıyla kısa bir bölüm ayırmıştır. Yazar burada, Müsâmeret-nâme'nin "Binbir Gece" ve "Decameron" hikâyeleri arasındaki benzerliğine temas ettikten sonra, dil ve üslûp incelemesine yer vermiştir. Eski hikâyelerle Müsâmeret-nâme arasındaki benzerlikler ve farklar üzerinde durmuştur.

³ Banarlı, N.Sami., *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B.Yay., İstanbul, 1987, c. II, s.1000

⁴ Kudret, Cevdet., *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1987

⁵ Kaplan, Prof. Dr. Mehmet., *Yol Mecmuası*, 25 Şubat 1966, Nu: 2, s. 15

⁶ Uzun, M. İsmet., *Gece Hikâyeleri*, Tercuman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul, 1973

⁷ Okay, Orhan., *Tanzimat Edebiyatı*, A.Ü Fen-Ede. Fak. Yay., Erzurum, 1990

2. (Cilt II-III) "*Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti*", 15 Mart 1289 "1872", 144 sayfa, Hacı Mustafa Efendi Mat. Bas.
3. (Cilt IV) "*Bir Osmanlı Kaptanın Bir İngiliz Kızı ile Vukû Bulan Sergüzeşti*", 21 Temmuz 1289 "1872", 100 sayfa, Hacı Mustafa Efendi Mat. Bas.
4. (Cilt V) "*Gerdanlık Hikâyesi*", 17 Ramazan 1290 "1873", 55 sayfa, Hacı Mustafa Efendi Mat. Bas.
5. (Cilt VI-VII) "*Vasfî Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti*" 9-25 Şevval 1290 "1873", 140 sayfa, Hacı Mustafa Efendi Mat. Bas.
6. (Cilt VIII-IX) "*Faik Bey ile Nuridil Hanım'ın sergüzeşti*", 15 Muharrem - 15 Safer 1292 "1875", 210 sayfa, Kırk Anbar Mat. Bas.
7. (Cilt X-XI) "*Ihsan Hanım -Yahut- Atiye Hanım'ın Sergüzeşti*", 21 Şaban - 25 Ramazan 1292 "1875", 216 sayfa, Tasvir-i Efkâr Mat. Bas.

İşte Müsâmeret-nâme yukarıda belirtilen bu 7 hikâyeyi ihtiva etmektedir.

Müsâmeret-nâme ismi altında neşredilen eser, 12 ciltten meydana gelmiştir. Her cilt "Müsâmeret-nâme" umumî adıyla birlikte, bir cilt numarası ve ayrıca, içindeki esere göre bir başka isim de almaktadır. İlk cilt 1288 "1871" tarihinde neşredilen, "*Binbaşı Rifat Bey'in Sergüzeşti*" isimli hikâyedir. Sekizinci hikâyeden itibaren cilt yerine cüz ismi kullanılmaktadır. Basiret Gazetesi'nde ilk cildin neşri ile ilgili ilanda şöyle denilmektedir:

"*Erbab-ı dirâyet ve hamiiyetten bazı zevâtın gayet garip ve ibret-âmız sergüzeştlerinden ibâret olmak üzere Müsâmeret-nâme namıyla tab' ve neşri mütasâvver olan risâleden asılzâdegân-ı vatandan Binbaşı-yı merhum Rifat Bey sergüzeştini hâvi cild-i evvel tab' olunarak Sehzadebaşı kiraathânesi'nde ve Çemberlitaş'ta Celil ve Bahçekapısı'nda Hasan Ağa'ların dükkânlarıyla, Üsküdar Kiraathâ-*

Boccacio'nun "Decameron" adlı eserinin meydana gelmesi arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

On tane olması gereken hikâyelerin yedide kaldığını görüyoruz. Yazar bunun sebebinin on ikinci çildin sonunda şöyle belirtmektedir:

"İş bu Müsâmeret-nâme, on cilt olmak üzere yedi parça sergüzeştten ibâret olup cild-i evvelin zeylinde on adet fikarât gösterilmiş idiyse de, üçünün tahrîrleri malûmları olmak üzere erbâb-ı kalemden bazı zevât-ı fâzilet-simât tarafından taahhüt olunmuştu. Eser-i kemterânemin ikbâl ve nâil-i nazar-ı itibar olabilmesi ancak zevât-ı müşarun ileyhim'in himem-i âli-rakam-ı edîbânelerinden müntazır olduğu halde her nasılsa taahhüdât-ı mebhûseden hiç birisi keşîde-i sahîfe-i husûlü olmaması iş bu Müsâmeret-nâme'yi mahsûli hâme-i acz-ı câmeye munhasır bırakmıştır.

Ma'âmafih şu dâire-i acz-ı bahirede vekâyi-i gayrı mestûrenin tasviri dahi nâ-mümkîn değilse de gerek tercüme ve gerek telîf olarak kıraathâne-i yadîgâra vaz' olunan âsâr-ı ahîre-i esâtirâne me'al olanlardan kat'-ı nazar cümlesi bihakkın hayret-efzâ-yı kari'in-i ruzgâr ve Müsâmeret-nâme eshâb-ı sergüzeştini bile hayran ve lâl edecek derecelerde müteber ve kıymetdârdır.

Şu cihetle bir iki ciltten ma'adâsı dikkat-ı mütemâdiye altında büyütülen kıymetli bahçe mahsûlü gibi emsâli içinde olmayan iş bu eser-i naçizanemin fevka'l-had mazhar olduğu rağbet-i umûmiyeye nazaran noksan bırakılması revâ görülmediği misillü tasâvvürât-ı ibtidâ'iyeyi vicdâniyenin tevsîri dahi ber-vech-i ma'rûz Per-der-pey tekessür eden emsâl-i kıymet-iştîmâl arasında şeb-tab-ı mehtâb gibi beyhûde ve abes kalacağından iş bu sergüzeşt hâtime add olunup bunun ve eczâ-yı mesbâkasının ekseriyet-i münderecâtı olan hatîlât ve sehviyâta nazır-ı âliye-i hata-pûşâne ile bakılması mütâlâ'asına tenezzül ve rağbet buyuranlardan ricâ olunur." ¹³

Bu ifadelerden yazara birer hikâye vermeyi taahhüt edenlerden üçünün sözlerini yerine getirmediğini ve bu yüzden yedi hikâye neşredildiğini, tamamlamak mümkünse de artık bu tarz gayet kıymetli

¹³ Emin Nihat., Müsâmeret-nâme, c. XII, s. 609

"Müsâmeret-nâme" sinin de gece sohbetleri anlamına geldiğini ve böylelikle her iki muharririn de eski meddah hikâyelerini devam ettirdiklerini belirtir.¹⁷

Kuruluş açısından da; "Eskiden beri şarkta ve garpta emsâline tesadüf edilen şekilde ahbap topluluğunda anlatılan şahsi bir macera veyahut uzaktan seyir ve takip edilen bir vak'a gibi anlatılan hikâyelerden oluşur."¹⁸ diyen Tanpınar, bu şekilde eski hikâyelerin Müsâmeret-nâme üzerindeki etkisini gösterir.

Müsâmeret-nâme'nin muhteva açısından, Türk hikâyesine büyük bir yenilik getirdiği göze çarpar. Tanpınar bunu şu şekilde belirtir:

"Garpta munâsebetlerimizin az çok derinleştiği bir devirde hikâyeci muhayyilesine ilk ilham edecek şeyler olan iki mevzuu da kaçırmamıştır. Bunlardan birisi, Müslümanları Hristiyan etmeğe çalışan bir Avrupalı kadının çaprasık oyunlarından son dakikada kurtulan bir Türk gencinin hikâyesidir. İkincisi ise İngiltere'deki tahsili esnasında bir İngiliz kıızı ile sevişen bir Türk kaptanının başından geçenlerdir."¹⁹

Bu hikâye ile ülkemizde yavaş yavaş mesele halini alan "Be-yoğlu" hikâyemize girer ve hikâyemiz memleket dışına çıkar.

Memleket dışına çıkan hikâyeler için Tanpınar, "Gözleri kapalı zihni bir seyahat, bir ufuk değiştirme" diye bahseder.

"Bu hikâyelerde, ne Londra Londradır, ne İngiltere İngiltere. Bununla beraber, ne olsa bu hikâyede örf ayrılığı, dış alem tasviri, kızın babası ve akrabası gibi ikinci, üçüncü derecede şahısların potreleri, hatta hususiyetleri edebiyatımızda başlangıç sayılabilecek şeylerdir."²⁰

Realiteye uygun, göze derhal çarpan olayların yanında, konusunu eski klasik hikâyelerden alan ve tesadüflerin yardım ettiği aşk

¹⁷ Tanpınar, Prof. A. Hamdi., 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 289

¹⁸ Tanpınar, a.g.e., s. 289

¹⁹ Tanpınar, a.g.e., s. 290

²⁰ Tanpınar, a.g.e., s. 290

Hikâyelerin çeşitli bölümlerinde Arapça, Farsça sözcüklerden başka, İngilizce ve Fransızca bir takım kelimelerin telaffuzları parantez içinde kullanılmış ve bunların anlamları da dipnotta verilmiştir.

Emin Nihad'ın hikâyeleri görünüşte tek bir kahramanın serüveni gibi görünmesine rağmen çeşitli kişilerin birbiri içine giren serüvenlerinden oluşmuştur.

Yazar hikâyelerinde, yalnız olayları anlatmakla yetinmeyip kahramanların ruh yapılarını da anlatmaya çaba göstermiştir. Bunu yaparken de Divan Edebiyatının kalıplarını sıkça kullanmıştır. Ancak kişilerin psikolojik derinliklerine inememiştir.

Kişi potrelerini tasvir ederken Divan Edebiyatında sıkça kullanılan; "*duhter-i perî-peyker*", "*gonce-i nev-küşâde*", "*hüsn-i dil-ârâ*", "*simâ-yı letâfet-pirâ*", "*şimşâd*" ve "*serv-i refîâr*" gibi kalıplaşmış sözlerle anlatırken, bir yandan da kişilerin dış görünüşleriyle ilişki kurmaya çalışmıştır.

Hikâyelerde baş kahramanların yanında ikinci üçüncü derecede rolü olan kişilerin potreleri ve özellikleri de anlatılmıştır.

Yer tasvirlerinde, bir yandan eski edebiyatın; "*af-tâb-ı cihan-tâb*", "*ru-yı zemin*", "*envâr-ı didâr*" gibi kalıplaşmış manzumlarını tekrarlamış, bir yandan da, bu yolda soyut anlatımlardan kurtularak gözlemlerinden yararlanmıştı.

Eserde bir takım ata sözleri ve deyimler kullanılmıştır. Bunların çokluğu dikkat çekicidir:

"*Bilmediğin atı almaktansa, istediğin kısırağı almak yeğdir.*" (Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızı ile Vukû Bulan Sergüzeşti, s.154)

"*Dizleri Kesilmek, Ayakları suya érmek*", (Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızı ile Vuku Bulan Sergüzeşti, s.151)

Bunlardan Başka konuşma dilinde, özellikle İstanbul ağzında, kimi sözlerin asıllarından uzaklaşarak aldıkları şekilleri yazıya geçirmiş ve bu tür sözlerin doğrusunu dipnotta göstermiştir.

Emin Nihad'ın hikâyelerinde "*romantizm*" akımının birçok özelliği görülmektedir.